

Grønari hinumegin

Tilmæli um einar burðardyggari Føroyar

 Vakstrarforum

LØGMANSSKRIVSTOVAN
Prime Minister's Office

FERÐ Á GRØNA SKIFTIÐ

Føroyar skulu gerast veruliga burðardyggar. Hetta málið skal røkkast av etiskum orsøkum – tí tað er rætt at gera.

Vit hava tó eisini sjálvsøknar orsøkir at gera samfelagið meira burðardygt. Hetta er avgerandi fyri, at vit kunnu vaksa um virðini og tryggja vælferðina.

Føroyar skulu hava eina burðardygsstrategi. Endamálið við hesum riti er at koma við uppskotum um, hvussu hetta kann gerast á ein skipaðan hátt, og at mæla til átøk, sum fara at flyta okkum væl áleiðis.

Ein týðandi partur av einum burðardyggum Føroyum, er grøna skiftið. Hetta eigur ikki at síggjast sum ein skylda ella ein byrða, men sum ein gyltur møguleiki at skapa varandi virði fyri tey, sum búgva í Føroyum í dag, og fyri komandi ættarlið.

Tað er sostatt bæði skynsam, moralskt rætt og umráðandi at seta ferð á eina gongd, sum fer at hava við sær einar burðardyggar, og grønar, Føroyar!

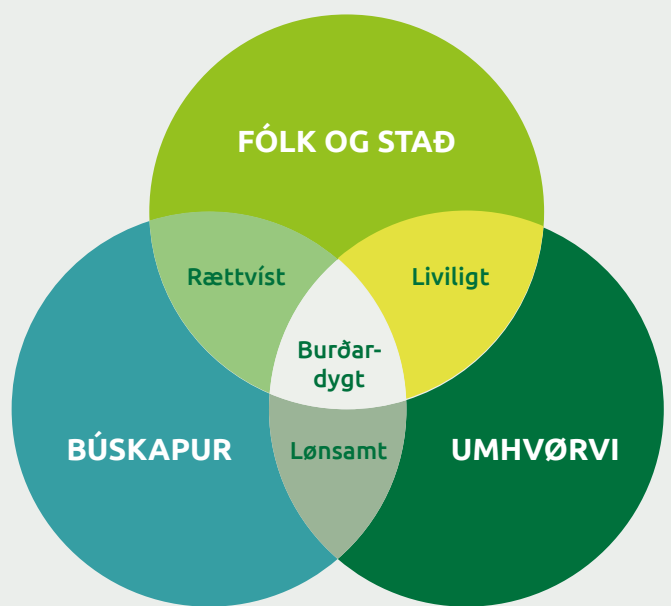
GRØNA SKIFTIÐ OG BURÐARDYGD

Grøna skiftið sipar til eina umhvørvisliga umlegging, sum hevur við sær eitt grønarí samfelag. Men grøna skiftið er eisini partur av eini breiðari burðardyggarí menning.

Burðardygt virksemi er virksemi, sum skal kunna halda fram í óavmarkaða tíð. Eru vit ikki burðardygg, stendur náttúra, búskapur, vælferð og trivnaður í váða.

Burðardygd fevnir um sera nógv virksemi í samfelagnum, og er treytað av, at vit fremja átøk innan ymisk øki. Til dømis ber til at áseta skipað náttúruatlit og at minka um útlát fyri at fremja eitt grønt skifti, men samstundis kann burðardygðin halda til dømis við sosialum trivnaði og búskaparligum haldføri. Tí hevur tað týðning, at vit hyggja breitt at burðardygðini, samstundis sum vit fremja grøna skiftið.

Hetta ritið býtir burðardygd sundur í samhangandi tema: stýring, umhvørvi og orka, búskap og samfelag (sosiala burðardygd). Hóast størsti denturin er lagdur á grøna skiftið, so hava øll hesi tema týðning fyri okkara mál: at gera Føroyar til eitt betri og burðardyggarí samfelag enn í dag.

STÝRISSKIPAN, STJÓRN OG KARMAR
samstarv, ábyrgd, gjøgnumskygni, samræði, inklusjón

TRÝ MÁL SUM BAROMETUR

Hóast ritið viðger burðardygd í breiðari merking, hava vit lagt stóra áherðslu á tilmæli um grøna skiftið, og tað skal endurspeglast í ítøkiligum málum, sum kunnu mátast.

Vit hava lagt dent á triggjar av heilt stóru, grønu, avbjóðingunum: (1) Ov stórt útlát, (2) ov stór tilfarsnýtsla og (3) manglandi náttúru- og økisplanlegging, bæði á sjógvi og landi.

Samfelagið kann fáa nógv burtur úr at minka um útlát og tilfarsnýtslu. Hetta hevði havt við sær, at vit minkaðu um innflutning, t.d. oljuinnflutning, og effektiviseraðu framleiðsluna, tí minni tilfar var brúkt fyri hvørja krónu av skaptum virði. Men grøna skiftið fevnir eisini um, hvussu vit brúka ymisk øki í landinum. Tí skal eitt mál eisini vera, at vit skipa nýtsluna av økjum, bæði lendi og sjóøki, munandi betur enn í dag.

Kunnu vit vísa á minkandi útlát og tilfarsnýtslu og á eina burðardyggja og skynsama økisplanlegging, er hetta eisini stórir fyrimunur hjá øllum teimum vinnum, sum kunnu njóta gott av eini ímynd og forteljing um feroyska samfelagið sum burðardygt. Eisini fer tað sum frá líður at spara samfelagnum risastórar peninga-upphæddir.

Skotið verður tí upp, at útlát, tilfarsnýtsla og økisplanlegging verða brúkt sum barometur fyri grøna skiftið.

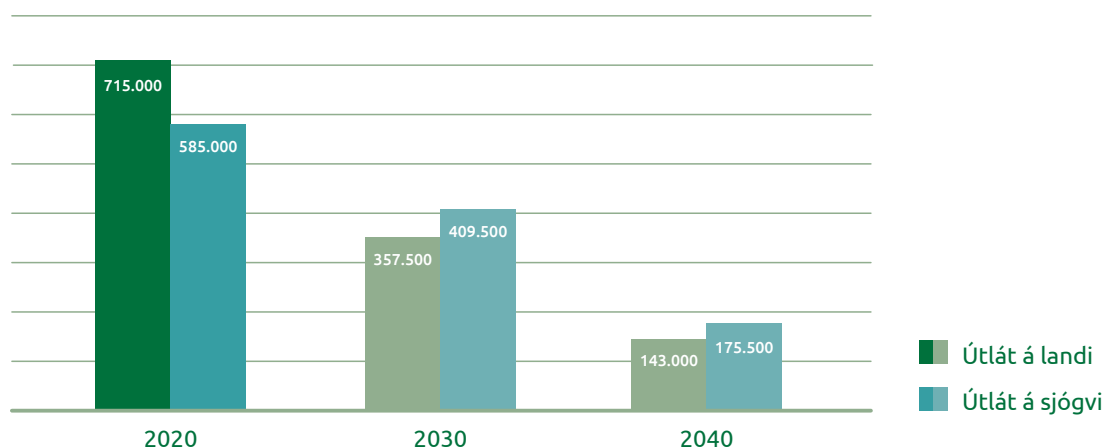
MÁL 1: MINKA UM ÚTLÁT

Útlát verður lýst sum tons av CO₂ eindum, sum vit lata út í lofthavið. Í 2020 var útlátið í Føroyum 1,3 mió tons av CO₂ eindum. Av hesum vóru 715.000 tons (55%) latin út á landi og 585.000 (45%) tons latin út á sjónum (Umhvørvisstovan).

Føroyar hava bundið seg til at fylgja veðurlags-sáttmálanum hjá ST. Hetta merkir, at í 2050 skal útlátið vera netto-null. Fyri at røkka hesum, skjóta vit upp, at Føroyar seta sær sum mál, at útlátið á landi skal minka við 50% áðrenn 2030 og við 80% áðrenn 2040. Á sjónum skal útlátið minka við 30% áðrenn 2030 og 70% áðrenn 2040.

MÁL 1: ÚTLÁTIÐ SKAL MINKA

Tons av CO₂ eindum

MÁL 2: MINKA UM TILFARSNÝTSLU

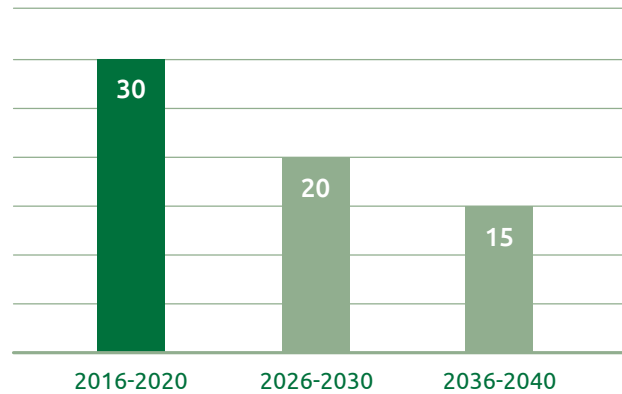
Tilfarsnýtsla er eitt vanligt hagtal í okkara grannalondum og verður lýst sum samlaða nýtslan í tonsum av biomassa, metalmálm, ikki-metalhavnum steinslögum og lívrønum brennievnum og aðrari framleiðslu.

Tilfarsnýtslan frá 2016 til 2020 var í miðal 30 tons fyri hvønn íbúgva (Hagstova Føroya). Til samanberingar var danska miðaltalið í sama tíðarskeiði 24 tons fyri hvønn íbúgva (Danmarks Statistik).

Vit eiga at seta okkum sum mál, at tilfarsnýtslan er komin niður um 20 tons í miðal fyri hvønn íbúgva í 2026-2030 og niður um 15 tons í miðal fyri hvønn íbúgva í 2036-2040.

MÁL 2: TILFARNÝTSLAN SKAL MINKA

Tons fyri hvønn íbúgva

MÁL 3: NÁTTÚRU- OG ØKISPLANLEGGING

Tað er ein stór umhvørvisavbjóðing, at nýtsla av náttúruni og ymiskum økjum í landinum er ov óskipað, samstundis sum ymisk áhugamál ofta kappast um at brúka øki, til dømis vinnulig áhugamál, náttúruvernd, bygging, og annað.

Tí er tað týðningarmikið at kanna og gera eina neyva fyriskipan um, hvørji øki kunnu nýtast til hvat, og hvørji skulu varðveitast.

Mál 3 er, at ein nøktandi og tíðarhóskandi náttúrverndarlóggáva og lendislóggáva skal vera samtykt í seinasta lagi 2023.

Nøkur tilmæli niðanfyrir stuðla beinleiðis upp undir hetta málið, eitt nú náttúruverndar- og lendislóggáva og tilmæli um sjó- og lendisætlan.

BURÐARDYGG STÝRING

Karmarnir kring eina burðardygga menning mugu vera í lagi. Hetta inniber millum annað, at politiska stýringin í landinum, har menningin skal fara fram, er málrættað og gjøgnumskygd, og setur í verk neyðuga lóggávu á økinum.

LÓGGÁVA

At lóggávan í einum landi er tíðarhóskandi er avgerandi fyri burðardygð, og at tað skal bera til at fremja eitt grønt skifti. Yvirhøvur manglar neyðug lóggáva á fleiri økjum, sum kann stuðla upp undir grøna skiftið. Fleiri av tilmælunum á næstu síðunum vísa á manglandi ella ótíðarhóskandi lóggávu sum fevna um ávís øki, til dømis náttúrverndarlóggáva, lendislóggáva, orku- og veðurlagspolitikkur, elveitingarlóg og fíggarpolitiskt regluverk.

- 1 Landsstýri og løgting skulu arbeiða við at eyðmerkja, dagføra og samtykkja lóggávu, sum kann skunda undir burðardygð og grøna orkuskiftið. Nøkur dømi eru at finna í hesum riti, men neyðugt er eisini at hava eitt breitt sjónarhorn í øllum lógarsmíði og syrgja fyri, at nýggj lóggáva yvirhøvur arbeiðir fyri og ikki ímóti grøna skiftinum. Øll lóggáva, sum er viðkomandi fyri grøna skiftið má vera dynamisk og eftirmetast regluliga, soleiðis at hon ikki eru ótíðarhóskandi.

VITAN OG HAGTØL

Eitt er at seta sær mál, men tað er púra avgerandi fyri grøna skiftið, at vit vita, hvaðani vit stýra. Vit mugu sostatt vita, hvussu burðardygð vit eru innan ymisk øki, soleiðis at vit kunnu fremja átøk, har tørvurin er størstur.

Hagtøl og vitan eru kritiska undirstøðukervið undir einum burðardyggu Føroyum, og sostatt undir grøna skiftinum.

Umframt tey trý høvuðsmáluni nevnd omanfyri, eiga vit eisini at stýra eftir seytjan heimsmálunum hjá Sameindu Tjóðum og teimum 169 undirmálum, sum kunnu mátast við hagtølum.

Undir heimsmálunum eru tilsamans 247 indikatarar (ávísar), sum samanlagt vísa neyvt, hvussu langt eitt land er komið í burðardyggu menningini. Hagtølini verða framleidd eftir altjóða leisti. Tí ber til at samanbera gongdina og støði hjá okkum við onnur lond. Í dag hava fleiri av heimsins londum ment regluliga framleiðslu av indikatum fyri heimsmáluni, sum vísa, hvussu burðardygð tey eru, bæði umhvørvisliga, sosialt og búskaparliga.

Arbeiðið við grøna skiftinum eigur tí at innibera eina kortlegging av, hvørji mál og undirmál longu eru rokkin, hvørjir indikatarar eru mest viðkomandi fyri føroyska samfelagið, og eina raðfesting, sum kann hjálpa at leggja til rættis, hvørji mál vit fyrst vilja røkka.

Í Føroyum er arbeiðið at menna indikatorar fyri heimsmálini komið nakað áleiðis, men fíggingin er einans tøk til og við árslok 2022. Tí er tað av grundleggjandi týðningi fyri alla burðardyggu menningina, og fyri øll tilmælini í hesum riti, at fíggingin heldur fram. Hetta er fortreyt fyri, at vit kunnu máta, hvussu burðardygt samfelagið er, at vit kunnu eyðmerkja tey øki, sum krevja hægri raðfesting, og at vit kunnu samanbera okkum við onnur lond.

GJØGNUMSKYGNÍ

Ein umfatandi samfelagsmenning, sum grøna skiftið er, hevur bara lív lagað, um hon er kjølfest í fólkinum. Skal borgarin hava álit á myndugleikanum, veita eitt íkast og luttaka á konstruktivan hátt í orðaskiftinum um t.d. grøna skiftið, má stýringin vera gjøgnumskygd. Hetta merkir, at borgarin hevur so góða atgongd og vitan um gongdina, sum til ber, og veit, hví avgerðir verða tiknar.

- 2 Neyðug orka og fígging skal setast av til framhaldandi menning, rakstur og dagføring av indikatorum árinum frá 2023 til 2030.
- 3 Ein burðardygdstrategi skal gerast við støði í hesi frágreiðing og viðkomandi indikatorum fyri tey seytjan heimsmálini, fyri at finna út av, hvussu mál og undirmál skulu raðfestast og hvussu grøna skiftið skal leggjast til rættis.

- 4 Eftir at ein strategi er lögð (sí tilmæli 3) eigur avvarandi landsstýrisfólk, einaferð hvørt ár, alment at greiða frá, hvussu ítøkiliga gongur við burðardyggu menningini vísandi til nýggjastu hagtølini.
- 5 Borgarin skal hava atgongd til alla viðkomandi vitan og grundgevingar aftanfyrir avgerðir. Tað vil siga, at hagtøl skulu vera alment atkomulig, soleiðis at ein og hvør kann síggja, hvussu tað gongur við grøna skiftinum og burðardygdini sum heild.

UMHVØRVISLIG BURÐARDYGD

Náttúran gefur okkum alt vit hava tørv á, reint vatn, heilsugóðan mat, reina luft, tilfar til heimið og mangt annað. Men vit troyta náttúruna í ovurmát, og tí kann hon vera í váða, um ikki grundleggjandi broytingar verða gjørdar í náttúrupolitikki, virksemi og atferð.

TILVIT UM BURÐARDYGD

Borgarar mugu latast í til burðardygð og grøna skiftið, um hetta skal eydnast. Tí eiga vit at økja um tilvitið um umhvørvi og burðardygð.

Fyrst og fremst má almenni myndugleikin sópa fyri eignum durum. Framyvir skal tað almenna ganga á odda í sambandi við burðardygð og grønar loysnir, eitt nú í sambandi við innkeyp, bygging, nýtslu og orku.

Nógv bendir á, at breið undirtøka er fyri at fremja eitt grønt skifti, men at kommunur, stovnar og fyritøkur tørva vegleiðing um, hvussu hetta kann gerast. Eitt nú í sambandi við umhvørvisvinarligt innkeyp, um hvørji krøv kunnu setast veitarum, og hvussu til ber at minka um útlát.

- 6 Umhvørvislig burðardygð eiga at vera liður í øllum viðkomandi útbúgvingum, serliga í námsfrøðiligum útbúgvingum, soleiðis at lærarar og námsfrøðingar eru skikkað at bera hesa vitan víðari til ungdómin. Námsætlanir skulu tryggja, at vitan um veðurlagsbroytingar, CO₂ útlát, endurnýtslu og umhvørvisliga burðardygð eru gjøgnumgangandi tættir í undirvísingini.
- 7 Almenni myndugleikin skal ganga á odda innan grøna orku, og eiga at syrgja fyri, at nýtsla og innkeyp eru umhvørvisvinarlig, at burðardygð og grøn atlit altíð telja við í almennum útboðum, og at upphiting av bygningum, og drift av akførum, hendir umvegis grøna orku.
- 8 Skotið verður upp, at ein vitanar- og tænaustudepil verður settur á stovn, sum kommunur, stovnar og fyritøkur kunnu venda sær til í sambandi við at gera virksemið meira burðardyggt, serliga at minka um útlát og tilfarsnýtslu og at taka náttúruatlit í avgerðunum.

NÁTTÚRUATLIT

Ein dagförd náttúruverndarlóggáva er alneyðug fyri at kunna verja og varðveita náttúruna. Hetta er ein framtíðartrygging av okkara náttúru-tilfeingi. Metingar um avleiðingar fyri náttúruna eiga at vera fastur partur av allari avgerðar-gongd, sum kann hugsast at hava avleiðingar fyri náttúru og umhvørvi, til dømis útbyggingar og loyvi til vinnuligt virkseml.

9 Dagförd náttúruverndarlóggáva eigur at verða samtykt og sett í verk alt fyri eitt. Lóggávan skal millum annað staðfesta, at náttúru og -umhvørvisatlit eru fastur partur av øllum avgerðum hjá almennum myndugleikum. Lóggávan skal javnan eftirmetast og betrast.

SJÓ- OG LENDISÆTLAN

Í dag er nýtsla av lendi og sjóki lutfalsliga óskipað, samstundis sum ymisk áhugamál ofta kappast um sama øki, til dømis vinnulig áhugamál, náttúruvernd, bygging og annað. Tí má landsstýrið byrja arbeiðið við at menna og seta í verk eina lendisætlan og eina sjóætlan, sum skulu gera púra greitt, hvat ymisk øki kunnu brúkast til, hvat slag og hvussu nógv virkseml kann verða í ávísam støðum. Ætlanin skal millum annað vísa á, um ávís øki eru best egnað til eitt nú bygging, matvøruframleiðslu, veiðu, aling, orkuframleiðslu, upplivingar, og hvørji øki skulu varðveitast ella verjast fyri ávísam virkseml.

10 Lendislóggáva eigur at vera samtykt og sett í verk alt fyri eitt. Eftir at neyðuga lóggávan er samtykt, eigur gongd at vera sett á arbeiðið við eini sjó- og lendisætlan fyri alt samfelagið.

UMHVØRVISVINARLIGARI BÚSTAÐIR

Rúm skal vera fyri fólkavøkstri í Føroyum. Skal hetta bera til, mugu vit tryggja fjølbroyttari og grønnari bústaðarmøguleikar. Íbúðir og raðhús eru minni orkukrevjandi og brúka minni lendi enn sethús. Samstundis er ein størri og størri partur av fólkinum, sum hevur tørv á ella eftirspyr slíkar bústaðir. Marknaðurin má endurspeglar tørvin og demografisku samansetingina.

11 Bústaðir og privata vinnan skulu samstarva enn betri um íbúðarbygging, og landið skal framhaldandi eggja til, at fólk leiga bústaðir sínar út, samstundis sum almenni geirin skal hjálpa til við lógum og samtyktum sum gera tað lætt at byggja smærri umhvørvisvinarligari íbúðir.

BURÐARDYGG TILFEINGISNÝTSLA OG FRAMLEIÐSLA

Føroyar liva fyri ein stóran part av náttúru-tilfeingi. Í høvuðsheitum snýr hetta seg um fiskastovnar og um firðir, sum egna seg væl til aling. Tað er altavgerandi fyri livikorini í dag og fyri komandi ættarlið, at hetta tilfeingið verður troytt burðardygt. Hetta merkir millum annað, at fiskiskapurin skal fylgja lívfrøðiligum tilmælum. Eftirlitið við fiskiskapinum í dag er ikki nøktandi fyri nútímans fiskivinnusamfelag. Tí má eftirlitið við fiskiskapinum uppraðfestast, soleiðis at fiskiveiðan fær tryggari karmar at virka undir. Fyri alivinnuna hevur tað stóran týdning, at karmarnir eru púra greiðir, at samstarvið við myndugleikan er gott, og at viðgerðir ikki taka ov langa tíð. Samstundis hevur tað týdning, at atgongdin til lúsatøl, botnkanningar og tøl viðvíkjandi brúk av kemiskum evnum verður betri.

- 12 Allir fiskastovnar skulu troytast burðardygt, og soleiðis at teir kasta sum mest av sær. Hetta merkir, at lívfrøðilig tilmæli mugu fylgjast og fiskivinnulóggáva lagar seg eftir lívfrøðini.
- 13 Fiskivinnulóggávan skal leggja upp til at fiskiskapurin er so orkusparandi sum til ber, m.a. við atliti at aldri á flotanum, tøkni, og kvotabýti.
- 14 Eftirlit við fiskiskapinum skal uppraðfestast, soleiðis at tað ber til at tryggja, at allar reglur vera fylgdar.
- 15 Heilsufrøðilig og umhvørvislig viðgerð og eftirlit skal uppraðfestast, soleiðis at alivinnan fær betri umstøður at virka. Sum liður í hesum eiga úrslit av botnkanningum, lúsatøl, upplýsingar um brúk av kemiskum evnum og onnur viðkomandi hagtøl at gerast betri atkomulig.

RINGBÚSKAPUR

Fyri at avmarka útlát, tilfarsnýtslu og fótatraðk á náttúruna eiga vit at miðja ímóti at gagnnýta meira av tí tilfeingi, sum vit longu hava í landinum. Útflutningur verður ofta sagdur at vera tað, sum rindar fyri vælferðina. Búskaparfrøðiliga hevur innflutningurin tó líka stóran týdning, og í sambandi við umhvørvisliga burðardygd er tað týdningarmikið at hyggja at, hvussu vit innflyta, hvat vit innflyta, og hvat vit móguliga kunnu sleppa undan at innflyta. Nógv bendir á, at Føroyar kunnu fáa meira burtur úr ávísam matvørum, til dømis virðisøktum matvørum úr havinum til útflutnings, men eisini fæst sannlíkt meira burtur úr seyðakjøti og grønmeti til innlendis nýtslu. Eisini ber til at minka um tilfarsnýtslu og útlát millum annað við at endurnýta og gagnnýta byggiltifar, húsarhaldsburturkast og vinnuligt burturkast betur enn í dag.

- 16 Innflutningur av biomassa skal minkast, har tað ber til. Ein ætlan skal kortleggja, hvørjar matvørum og hvat fóður til djórahald og aling Føroyar í størri mun kunnu framleiða sjálvar, bæði fyri at minka um tilfarsnýtslu og útlát og fyri at økja um matvøru- og framleiðslutrygdina.
- 17 Tað almenna eigur altíð at leggja seg eftir at brúka dygdargott byggiltifar, bæði til bygningar og infrakervi, sum kann minka um viðlíkahaldstørvin og harvið um tilfarsnýtsluna sum frá líður. Eisini skal kannast, hvørjir aðrir móguleikar eru fyri at minka um nýtsluna av byggiltifari.
- 18 Innflutningur av lívrunnum brennievni skal minka so skjótt sum til ber fyri at minka um tilfarsnýtsluna og útlátið. Hetta hongur eisini saman við grøna orkuskiptinum, og við fleiri av tilmælunum undir burðardyggaru orku.
- 19 Ein ætlan skal gerast fyri at alt tilfeingið frá fiskiskapi, aling og djórahaldi kann fáast til høldar, og hagtøl mugu gerast fyri, hvat verður gagnnýtt, og hvat fer til spillis, soleiðis at til ber at meta um gongdina.
- 20 Arbeiðið má halda fram at leggja eina burturkastætlan fyri alt landið, soleiðis at burturkast í nógv størri mun enn nú kann gagnnýtast og endurnýtast.

BURÐARDYGG ORKA

Orka er ein høvuðsdrívmeji í øllum virkseimi í samfelagnum. Tí hevur tað avgerandi týdning fyri burðardygð og grøna skiftið, hvussu vit framleiða, og hvussu vit brúka orku. Skal burðardygga menningin í Føroyum koma nakran veg, mugu vit seta nógv størri ferð á grøna orkuskipti. Næstu árinu skulu vit gerast munandi minni bundin av innfluttari olju til orkuframleiðslu. Í staðin skulu Føroyar vera í serflokki innan grøna orku.

MINKA UM ORKUNÝTSLU

Ein ov stór orkunýtsla hevur við sær bæði nógv útlát og stóra tilfarsnýtslu. Tí mugu vit tryggja størri framleiðslu av grønar orku, og eisini seta í verk tiltøk fyri at eggja brúkarunum at minka um orkunýtsluna og leggja um til grønar orkuloysnir, munandi skjótari enn nú.

Samferðslan brúkar nógva olju. Tí eigur samferðsluøkið at nýskipast soleiðis at ferðslan verður grønar og skynsamari, samstundis sum hon kann økja um samhaldsfesti millum ymisku økini í landinum. Eisini upphiting er ein av týðningarmiklu keldunum til oljunýtslu, og

her má skundast undir eina grøna umlegging, so at hús og bygningar verða hitaði við grønum streymi, og ikki olju, ella tungoljuframleiddum streymi.

Føroyski skipaflotin er stórbrúkari av olju, eins og altjóða skipaflotin er. Grønar loysnir til framdrift av skipum eru undir menning, men hesar eru ikki nóg væl royndar enn. Til hetta broytist, er neyðugt at hyggja at, hvussu orkunýtslan á sjónum kann minkast uppá aðrar mátar.

21 Eitt munandi og atferðarbroytandi CO₂ avgjald, eins og í grannalondum okkara, eigur at verða lagt á beinleiðis CO₂ útlát og skal avloysa oljuavgjaldini. Har lívrundið ella annað burturkast verður brent, verður CO₂ avgjaldið tillagað, so tað svarar til netto CO₂ útlátið. Inntøkurnar frá CO₂ avgjaldinum skulu oyramerkjast til at skunda undir grøna skiftið, eitt nú til gransking og menning, avgjaldsfrítøku á grønum loysnum, stuðul o.l., sum eisini kann tryggja, at sosial atlit verða tikin í orkuskiptinum.

22 Ein nýskipan verður framd á almenna samferðsluøkinum, sum leggur dent á grønar bussloysnir. Tørvurin at fáa eina vælverkandi skipan við grønum bussambandi kring alt landið er vorðin størri við teimum stóru útbyggingunum, serliga tunlum, sum eru gjørdar og verða gjørdar næstu árinu.

23 Privatu húsarhaldini, almenni geirin, og vinnan, skulu eggjast væl meiri enn í dag, at leggja um til grøna upphiting.

24 Fiskivinnustýringin eigur at taka størri atlit til at minka um samlaðu orkunýtsluna í fiskiflotanum. Hetta kann gerast við at eggja til rationaliseringar í flotanum, soleiðis at fiskiskapurin gerst so umhvørvisliga effektivur sum gjørligt. Eisini er neyðugt at seta í verk granskingar- og menningarverkætlanir, sum kunnu hava við sær fleiri íløgur í orkusparandi skip og útgerð. Kannast má nærri, um fiskivinnuskipan okkara í nóg stóran mun eggjar til íløgur í framkomin skip.

ØKJA UM VARANDI ORKU

Grøn orka verður ein av høvuðstættunum í sambandi við at minka um útlátið og tilfarsnýtsluna í samfelagnum. At økja um varandi orku er ein stór íløg, men sum fer at loysa seg sera væl, eisini figgjarliga, sum frá líður.

Ein nýggjur og tíðarhóskandi orku- og veðurlagspolitikkur er í umbúna í politisku skipanini. Eins og innan onnur øki, hava formligar ásetingar stóran týðning fyri, at ein burðardygg menning kann henda á økinum. Tí má politikkurin setast í verk sum skjótast.

Skal ferð koma á grøna orkuframleiðslu, má elskipanin umskipast, so tað verður lættari at seta upp grønar framleiðslueindir. Vinnan brúkar ein stóran part av orkuni í Føroyum. Útlendskir marknaðir krevja í vaksandi mun eina burðardyggja framleiðslu. Klára vit ikki at veita til dømis útflutningsfyrirøkum grøna orku til framleiðsluna, fer prísurin fyri útfluttar vørur at lækka, og keyparaskarin at minka. Hetta kann gerast ein avbjóðing fyri útflutningin og búskapin. Náa vit hinvegin at leggja um til grøna orku fer keyparaskarin sannlíkt at økjast og prísurin fyri vøruna at hækka.

25 Nýggjur orku- og veðurlagspolitikkur skal setast í verk og at fylgt verður upp árliga við eini ársfrágreiðing og aðalorðaskifti, sum nágreinir, hvussu tað gongur við at íverkseta orku- og veðurlagspolitikkinn sammett við málið um netto 0 útlát í 2050 eins og Føroyar hava bundið seg til í ST Veðurlags-sáttmálanum.

26 Ein kanning skal gerast skjótt, gjøllað og uttanveltað um tað er møguligt - og um so er - hvussu elskipanin kann umskipast, soleiðis at privatar fyrirøkur kunnu framleiða grøna orku, flyta hana gjøgnum netið hjá SEV, og antin brúka hana sjálvar ella selja hana til brúkarar. Hetta skal fremja kapping, innovatióin og stuðla undir grøna orkuskið, men ikki seta veitingartrygdina í váða ella ávirka solidarisku prískipanina. Fyri ikki at fáa duopol-líknandi støðu, kann antitrust mark setast á.

27 Fyri at tað skal gerast lættari og skjótari at seta upp grønar framleiðslueindir, skulu orkumyndugleikin og SEV gera eina bindandi tíðarfesta útboðsætlan fram til 2040, sum svarar til útbyggingar- og elektrifiseringsætlanina fram til 2040. Útbyggingarætlanin og elektrifiseringsætlanin mugu fylgjast fyri at sleppa undan yviriløgum í framleiðslueindir øðrumegin og ovurnýtslu av svartari orku hinumegin. Um elektrifiseringin gongur ov seint, verður CO₂ avgjaldið hækkað, so útboðsætlanin kann haldast. Útboðsmýndugleikin fyri reikar útboðini so mikið væl, við loyvum, kanningum og hoyringum, at ætlanin verður fylgd og møguleikin at kæra kann skerjast munandi.

SKIPANARBERANDI TÆNASTUR

Skipanarberandi tænastrur veita trygd fyri, at elskipanin virkar, sum hon skal. Besta dømi um hetta er sjálvtt elnetið, sum SEV umsitir, og tær

fyriskipanir, sum gera seg galdandi í sambandi við til dømis streymsslit og veitingartrygd.

28 SEV skal framhaldandi eiga, reka og hava kervisábyrgd av elskipanini. Elskipanin - tað er elkervið og skipanarberandi framleiðslueindir so sum vatn- og oljuverk - skal rekast á ódýran og gjøgnumskygdan hátt, sum samsvarar við líknandi elskipanir uttanlands (Benchmarking). SEV rindar bert fyri orku, sum kemur til haldar, hetta eisini frá egnum vindfeløgum, og raðfestir altíð bíligastu framleiðslueindirnar, sum kunnu veita neyðugu elgóðskuna, sum elskipanin hevur brúk fyri júst tá.

29 Fyri at effektivisera raksturin av elskipanini eigur myndugleikin at skipa SEV sum eitt partafelag.

30 Brúkarar skulu fáa lægri prís, um teirra nýtslueindir verða brúktar sum skipanarberandi tænastrur. Brúkarar, sum hava nýtslueindir, sum kunnu brúkast sum skipanarberandi tænastrur, skulu sleppa at keypa elorku við avslátttri, til hesar eindir, um tær verða brúktar sum skipanarberandi tænastrur. Her verður hugsað um løðing av elbilum, skipum o.ø., hitapumpur við størri goymslutangum, elkettlum, frystigoymslum v.m.

SOSIAL BURÐARDYGD

Sosial burðardygð snýr seg um at skapa varandi trivna, soleiðis at so nógv sum gjørligt hava møguleika fyri at skapa sær eitt gott lív og geva eitt íkast til felagsskapin, og sostatt verða við at flyta Føroyar fram á eini burðardygðgari, grønnari, leið.

TRIVNAÐARRÁÐ

Trivnaður er grundarlagið undir øllum samfelagnum. Tí hevði verið skilagott, um serfrøðingabólkur hevði til uppgávu at halda eyga við trivnaðarstøðinum, eins og eitt nú búskaparstøðan verður eyggleidd og greinað í búskaparráðnum. Fleiri dømi eru um, at trivnaðurin í samfelagnum ikki eru nóg góður, og at ymiskir samfelagsbólkar ikki hava møguleika at skapa sær eitt gott lív, ella at veita eitt íkast til felagsskapin. Eitt trivnaðarráð kann eyggleiða og greiða regluliga frá slíkum avbjóðingum og vísa á, hvat kann gerast fyri at betra um trivnaðin. Eisini kann eitt trivnaðarráð raðfesta, hvat vit áttu at gjørt fyrst, og hvat kann bíða.

31 Eitt óheft trivnaðarráð verður sett á stovn, sum eina til tvær ferðir um árið skal greiða frá trivnaðarstøðuni í samfelagnum og varpa ljós á møguleikar og avbjóðingar á økinum. Regluligu frágreiðingarnar frá trivnaðarráðnum skulu stuðla upp undir vælferðina og sosiala burðardygð í samfelagnum við at mæla til broytingar, sum kunnu betra um trivnaðin.

JAVNBJÓÐIS MØGULEIKAR

Eitt burðardygðt samfelag merkir, at fólk í samfelagnum hava javnbjóðis møguleikar at skapa sær eitt gott lív.

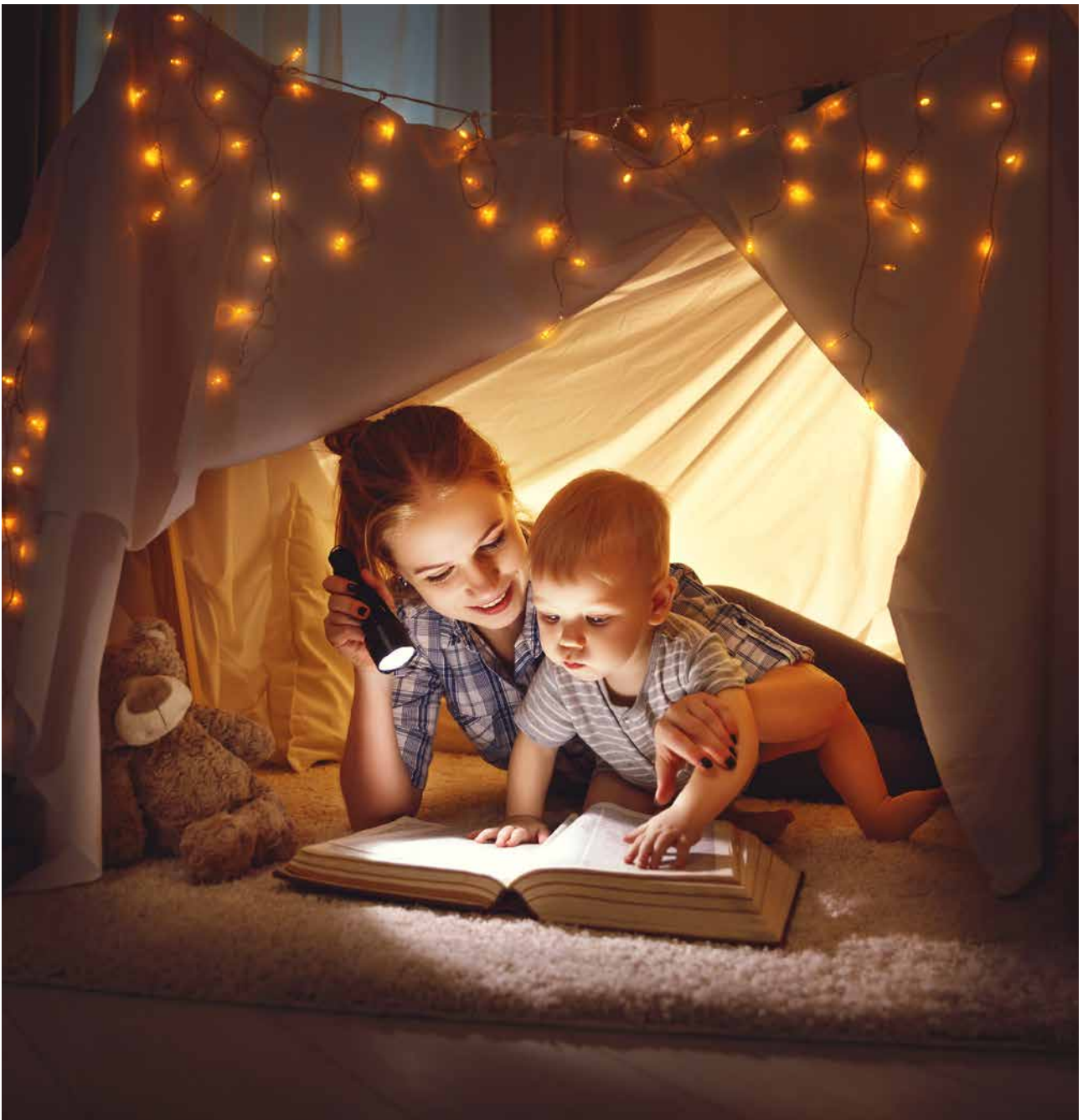
Til dømis eiga øll at kunna fáa sær tryggan og støðugan bústað. Sambært bústaðarpolitikki landsins eru góðir bústaðir ein grundleggjandi súla undir einum væl virkandi samfelag. Eisini eiga javnstøðan millum kyn at raðfestast hægri. Hetta kann gerast við at gera átøk fyri at fáa fleiri kvinnur í almennar og privatar nevndir og at stilla upp í politikki. Barsils skipanin er ein stór skipanarlig forðing fyri javnstøðu í samfelagnum. Verður hon meira fleksibul, soleiðis at konufólk og mannfólk hava javnbjóðis møguleikar, bæði í sambandi við barsilstíð og barsilsinntøku, verður javnstøðan á arbeiðsmarknaðinum sannlíkt betri. Eisini eiga møguleikarnir hjá fólkum við serligum tørvi, at kunna liva eitt gott lív og at luttaka, og veita eitt íkast til felagsskapin, at vera betri enn í dag.

32 Bústaðir og privata vinnan samstarva um íbúðarbygging, og landið skal framhaldandi eggja til, at fólk leiga bústaðir sínar út, samstundis sum almenni geirin skal hjálpa til við lógum og samtyktum sum gera tað lætt at byggja íbúðir.

33 Býtið millum kvinnur og menn í privatum og almennum nevndum skal liggja umleið 60/40. Politisku flokkarnir skulu seta reglur í verk, sum fáa meiri javnvág í kynsbýtið í tinginum og landstýrinum.

34 Barsilsskipanin skal tillagast. Hon skal gerast meira fleksibul, soleiðis at húsarhaldini sjálvi kunnu leggja barsilstíðina til rættis. Eisini skal loftið á barsilsgjaldinum hækkast.

35 Betra um umstøðurnar hjá fólki við serligum tørv. Fólk við menningartarni og kropsligum avbjóðingum skulu hava betri atgongd til útgreining, venjing, útbúgving, umlætting og til arbeiðsmarknaðin.

BÚSKAPARLIG BURÐARDYGD

Fíggjarliga handfaringin í einum samfelag er avgerandi fyri burðardyggu menningina. Er búskapurin burðardyggur og haldførur verður lættari at leggja til rættis burðardyggja menning innan sosiala øki ella umhvørvi og orku. Skipanir mugu áhaldandi setast í verk og tillagast, fyri at fíggjarliga stýringin er so haldfør og burðardygg sum gjørligt.

HALDFØRI

Fíggjarpolitikkur og fíggjarlógárbæðið, eiga at vera betur skipað, soleiðis at búskapurin verður lagdur í eina tryggari legu.

36 Eitt fíggjarpolitiskt regluverk eigur at verða sett í verk, soleiðis at greiðar rammur vera um fíggjarlógárbæðið. Hetta inniber, at man miðar eftir ikki at hava undirskot meiri enn X ár, hartil aðrar leiðreglur sum gera, at grundgevingar og frágreiðingar skulu fyriliggja, um farið verður út um leiðreglurnar. Ávís hagtøl hava grundleggjandi týdning fyri, at hetta kann lata seg gera, eitt nú strukturel saldo, sum er eitt amboð, sum øll onnur lond brúka, men sum vit ikki kenna fyri føroyska samfelagið (sí tilmæli um búskaparhagtøl niðanfyri).

GRANSKING OG MENNING

Vinnulig gransking og menning er fortreyt fyri vit kunnu skapa størri virðisvøkstur, og fyri at vit skulu kunna fremja grøna skiftið skjótt og væl.

37 Vinnulig gransking og menning eigur at vera uppraðfest eitt nú við at økja játtanina til vinnuligar menningarverkætlanir og at skapa karmar, sum eggja vinnuligum fyrítøkum at gera íløgur í granskingar- og menningarætlarnir. Fróðskaparsetrið skal eggjast til at uppraðfesta gransking í grøna orkuskiptinum

ARBEIÐSMARKNAÐUR

Ein burðardyggur búskapur inniber, at vit hava ein væl virkandi og dynamiskan arbeiðsmarknað, har arbeiðsmegin kann flyta seg frítt, og har ongar skipanir eru, sum binda arbeiðsmegina til ávíst virkseimi.

38 Vit skulu avtaka allar skipanir, sum halda ávísari arbeiðsmegi fastari í ávísam virkseimi, ella sum skerja móguleikan hjá ávísam samfelagsbólkkum at arbeiða meir. Til dømis eiga vit at hyggja at, hvussu vit kunnu avtaka skipanir, sum fasthalda arbeiðsmegi í ólønandi vinnum (t.d. fiskavirkisskipanini), meðan aðrar vinnur mangla arbeiðsmegi. Eisini eiga vit at miða ímóti, at tey, sum ynskja tað, skulu kunna arbeiða fulla tíð, og at fólk, sum eru farin um pensjónsaldur skulu kunna arbeiða meir og longur, um tey ynskja tað.

39 Áhaldandi tiltøk skulu setast í verk fyri at tryggja, at vit hava nóg nógva arbeiðsmegi í landinum. Trotið á arbeiðsmegi er ein hóttan fyri vælferðina, búskaparliga haldførið og burðardygdina í Føroyum. Vit mugu halda fram við tiltøkum, sum gera tað lættari at fáa útlendska arbeiðsmegi til landið, men vit skulu eisini kanna, hvussu fleiri tímar kunnu gerast tøkir við verandi arbeiðsfjöld á forsvarligan hátt.

40 Móguleikarnir fyri førleikamenning og tilboð um endurútbúgving mugu gerast betri og fjølbroyttari, soleiðis at fólk hava betri móguleika at skifta yrkisleið.

41 Føroyar mangla í sera stóran mun handverkarar av nærum øllum slag. Kannast skal, hvussu vit fáa fleiri ungfólk, kvinnur og menn, í handverkaralæru, og hvussu vinnan og almenni geirin kunnu samstarva um hetta mál.

BÚSKAPARHAGTØL

Eins og áður er nevnt í brotinum um burðardygg stýring er væl torførari at stýra, um ein ikki hevur holla vitan um núverandi støðuna. Tað sama kann sigast um búskaparliga stýring. Búskaparligt haldføri krevur gjøllar avgerðir. Gjøllar avgerðir kunnu ikki takast uttan góð hagtøl.

42 Framleiðsla av hagtølum skal upp-raðfestast, og ávís lyklahagtøl, sum eru vanlig uttanlands, eiga eisini at fáast til vega í Føroyum. Dømi um hetta er "BTÚ í fóstum prísnum" og "struktuelsaldo," sum í øðrum londum hava grundleggjandi týðning fyri at kunna fremja ein skynsaman og haldføran fíggarpolitikk. Hava avvarandi stovnar ikki fíggarliga orku til hetta arbeiði, so skal kannast, um tað ber til at umraðfesta innanhýsis.

Føroyar skulu verða grønar og burðardyggari. Hetta málið skal røkkast av etiskum orsøkum – tí tað er rætt at gera.

Men vit hava eisini sjálvsøknar orsøkir, tí hetta verður avgerandi fyri, at vit kunnu vaksa um virðini og tryggja vælferðina.

Tað er sostatt skynsamt, moralskt rætt og umráðandi at seta ferð á størri burðardygd, herundir grøna skiftið! Føroyar skulu hava eina yvirskipaða burðardygsstrategi, og hetta rit inniheldur nøkur uppskot um, hvussu hetta kann lata seg gera.

Hetta inniber millum annað, at orkuframleiðslan og nýtlan verður grøn, at vit dálka minni, at vit skipa nýtlu og framleiðslu betur, at búskapurin er haldførur og mótstøðuførur, og at vit syrgja fyri, at fólk trívast og støðast og eru ein partur av felagsskapinum.

Arbeiðið byrjaði í februar 2022, tá ið Vakstrarforum gjørdi av at raðfesta grøna skiftið sum vakstrarøki.

Løgmaður setti í februar 2021 Vakstrarforum, sum í hálvtt annað ár skuldi arbeiða við møguleikum fyri virðisvøkstri í Føroyska samfelagnum. Endamálið er at birta upp undir burðardyggri virðisøking í breiðari merking í føroyska samfelagnum, sum kann betra um og styrkja vælferðina í Føroyum langt inn í framtíðina.

Les meir á

Vakstrarforum.fo